

Bir milletin devlet kurma ve bu devleti yaşatma yeteneği hiç şüphesiz, o milletin kendisine hasdeğerlere sahip olmasıyla ilgilidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkler'in tarih boyunca kurmuş oldukları devletlerin çokluğu, Türklerin teşkilâtçı bir millet olduklarını gösterir. Türklerin devletkurma ve yaşatmasındaki anlayışı izah edebilmek için Türk kültürünü, vatan ve millet anlayışını, hâkimiyet telâkkisini ve idarî ve askerî yapılanmasını anlamak gereklidir.

Türk Kültürü

Bir milletin tarih boyunca meydana getirdiği maddî ve manevî unsurların bütünü, o milletin kendine has "değerleri"dir. Gündelik hayattan devlet hayatına kadar bütün bir yaşayışı içine alan bu değerler manzumesi "kültür"ün konusunu teşkil eder. Dolayısıyla, dil, edebiyat, sanat, içtimaî ve iktisâdî hayat vs. hep bir kültürün ortaya çıkardığı ve şekillendirdiği veyahut bir kültürü şekillendiren ve yaşatan unsurlardır. İlk bakışta girift görülebilen bu izah aslında gayet basittir. Nitekim bazı sosyologlara göre kültür; her şey unutulduktan sonra akılda kalandır.

Yani hayatın tabîî akışı içerisinde aile ve çevreden kazanılan âdetâ şuuraltında mevcut bir davranış biçimidir. Ferde münhasır gibi görülen bu davranış biçimi, topluma şamil olduğu zaman "millî kültür" adını alır. Dolayısıyla millî kültür, bir topluluğu "millet" haline getirebilir. Fakat her kültür, her toplumu millet yapmaya da yetmez. Nitekim Afrika veya Avustralya'daki ilkel kabileler, eski ve farklı bir kültüre sahip oldukları hâlde, günümüzde dahi, millet kavramından bihaber yaşamaktadırlar. Ancak kendini geliştirebilen, özünü bozmadan kendini yenileyebilen kültürler güçlü bir millet ve devlet geleneğine sahip olabilir.

Milleti yaşayan bir varlık olarak düşünecek olursak, onu hayatta tutan yegâne gıdanın kültür olduğunu görürüz. İşte bu sebeple, millî kültür ile beslenen ve mücehhez kılınan halkın "organize" olmuş biçimine "millet" denilmektedir. Milletin oluşturduğu yüce organizasyon ise "devlet"i ortaya çıkarır. Bazı ilim adamları bu tanımları kültür ve medeniyetle karşılaştırarak bir sonuca varırlar. Onlara göre millet veya milliyet, "millî kültür" ile "medeniyet" ise "devlet" ile irtibatlıdır. Irk, dil, din ve coğrafya kültür ve medeniyetin müşterek unsurlarıdır. Bu unsurlardan birkaçına sahip olabilen medeniyeti, kültürden ayıran en önemli husus ise, medeniyetin "beynelmilel" olabilmesidir. Özellikle din ve coğrafya birliğinden kaynaklanan medeniyetlerde bu durum daha açık bir biçimde görülebilir. Bu açıdan ele aldığımızda, medeniyet tek bir kültürden oluşmaz. Meselâ İslâm medeniyeti Arap, Fars ve Türk kültürlerinin bir sentezi durumundadır. Bozkır medeniyeti olarak adlanan aynı coğrafya ve yaşayıştan beslenen medeniyette ise aslî unsur "Türk kültürü" olmuştur. Çünkü Türk millî kültürü, tekamül edebilme özelliği ile Orta Asya coğrafyasında baskın bir kültürdür ve kısa zamanda milletleşmeden devletleşmeye sıçrayabilmektedir.

Hâkimiyet Anlayışı

Türklerin en erken devirlerden beri oluşturdukları devlet anlayışı, diğer milletlerden ayrılır. "Türk Cihan Hâkimiyeti", "Nizam-ı âlem ülküsü" gibi anlayışlarla ifade edilen "üniversal" yani "cihanşümül" devlet fikrinin temelinde elbette Türklerin üzerinde bulunduğu coğrafyanın, yaşayış ve inanç tarzının etkisi büyüktür. Bunları bilmeden Türk milleti ve devletini izah edebilmek, Türklerin imparatorluklar kurma ve yaşatma başarısını anlayabilmek oldukça güçtür.

Devlet bir anlamda milletin en üst seviyede organize olmuş şeklidir ve bu anlamıyla günümüzde hemen her devletin yapılanması birbirine benzer. Ancak devlet anlayışı, milletlerin tarih ve kültürü ile doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple Türk devlet anlayışı kendine mahsus özelliklere sahiptir. Devleti tanımlayan veya devletin unsurlarını oluşturan kavramlar dahi, Türklerin köklü ve kendine has bir devlet fikrine sahip olduklarını gösterir. Daha önce de belirtildiği gibi Türk devletleri "cihanşümül" bir anlayış ile oluşturulmuştur.

Yani cihana hâkim olma ve yönetme düşüncesi tarihte kurulan Türk devletlerinin ortak hususiyetidir. Bu düşüncenin oluşmasında elbette eski Gök Tanrı inancının izleri görülür. Nitekim Göktürk Kitabelerinde bu anlayış açık bir şekilde dile getirilmiştir:

Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisin arasında kişiöglü (insanoğlu) yaratılmış ve kişiöğlunun başına

babam, amcam Bumin ve İstemi kağanlar Tanrı tarafından oturtulmuştur". Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi, Türk kağanı ilâhî bir menşeden yani Tanrıdan devlet kurma ve yönetme yetkisini (kut) almaktadır. Kut sahibi kağan, dünyayı yönetme gibi ağır bir mesuliyeti üslenirken, insanoğlunun huzur ve refahını ön plânda tutmak zorundadır. Dolayısıyla, batıdaki "imperium=imparatorluk" kavramı ile Türklerdeki devlet kavramı özünde birbirinden farklıdır. Batıda imperium anlayışı her hâl ve şartta ceberut bir "hükmetme" ve "kazanma" esasına dayanır. Bu anlayış, çok uluslu bir imparatorluğun zaman içerisinde, diğer milletleri "sömürge" olarak görmesine yol açmıştır. Türk tarihinde ise bu anlamda hiçbir "imparatorluk" yoktur. Çünkü Türk devletinin

temel felsefesinde, "almak" değil "vermek" esastır. Devlet kelimesinin "saadet, huzur" anlamında kullanılması dahi bunu gösterir. Türk devleti adalet içerisinde, töreye bağlı olarak bütün zenginliğini halkına dağıtır. İşte bu sebeptendir ki Türklerde zengin yani "bay" kişi, malı mülkü çok olan kişi değil, onu halkıyla paylaşan kişidir. Bey olmanın gereği budur. Türklerin kısa zamanda devlet kurmalarının ve başka milletlerin de bu devlete itaat etmelerinin özünde bu anlayış yatar.

Devleti Oluşturan Unsurlar

Günümüz devlet kavramına göre devletin oluşabilmesi için şu unsurların bir arada bulunması gerekmektedir; ülke, millet, siyasi hâkimiyet ve teşkilâtlanma. Türkler en eski çağlardan beri bu unsurları esas alan pek çok devlet kurmuş ve yaşatmıştır. Gerek İslâm öncesi olsun, gerek İslâmî dönemde olsun kurulan her Türk devleti birbirinin devamı niteliğindedir. Çünkü, devletlerin adı veya coğrafyası farklı da olsa, Türk devlet anlayışı umumî hatlarıyla hep aynı kalmıştır.

Vatan ve Millet Anlayışı

Üzerinde yaşanan coğrafya, milletlerin kültüründe, dolayısıyla yaşayış ve inançlarında önemli bir yer tutar. Ancak coğrafyayla bütünleşebilen bir millette vatan ve devlet anlayışı gelişebilir. Günümüz Türk dünyasını da göz önünde bulundurduğumuzda aynı sonuca varılabilir ki, Türklerin eskiden beri yaşadıkları topraklar, nispeten yüksek plâtolarla çevrili, su kaynaklarına sahip, yaylak ve kışlak alanlarının bulunduğu, uçsuz bucaksız bozkırlardır. Bu özellikleriyle Türk coğrafyası daha çok hayvancılığa müsait bir hayat tarzını ifade eder. Ancak kendine ve hayvanlarına yetecek ölçüde ziraat da yapılır. Atın bu geniş coğrafyada ayrı bir önemi vardır. Yaylak ve kışlak hayatının vazgeçilmez unsuru olan "konargöçer"lik, Türklerle has bir yaşayış biçimidir. Konargöçerlik, ilkel göçebelik ile karıştırılır.

Halbuki bu tip hayat tarzında, iki menzil arasında (yaylak ve kışlak) töre yani hukuk ile sınırları çizilmiş bir gidip gelme söz konusudur. Yani göçebelikte olduğu gibi herhangi bir hukuka bağlı olmayan, gelişigüzel bir göç söz konusu değildir. Dolayısıyla "karnının doyduğu her yeri" makbul gören göçebelikte vatan mefhumu gelişmezken, Türk konargöçerliğinde, yer ve sub (su) "ıduk" yani mukaddes addedilir ve bu inanış, güçlü bir vatan anlayışını ifade eder. Büyük oranlarda hayvan sürülerine sahip olan Türk boyları, bir taraftan kutlu saydıkları coğrafya ile uyum içerisinde hayatlarını idame ettirirken, diğer yandan öteki boylar ile "töre" gereği münasebetlerini geliştirirler.

Çünkü aynı tarz yaşayışa sahip olan boylar, gerektiğinde sürülerini birleştirerek, tabii afetler, kuraklık, otlak darlığı vs. gibi durumlarda ya da düşmanlarının saldırıları karşısında, iş birliği yapmak zorundadır. Bu ve benzer sebepler Türk konargöçerlerini birlikte yaşamaya tasa ve sevinçte birliğe kısacası "millet" olma şuuruna götürür. Sınırları belirli bir coğrafya üzerinde siyasî örgütlenmeye giden milletin ortaya çıkardığı hükmi kişilik ise devlet olarak nitelendirilir. Bugün yanlış olarak doğrudan doğruya milletin karşılığı olarak kullanılan "ulus", aslında üzerinde halkın yaşadığı belirli bir idarî taksimata ayrılmış toprak parçasıdır. Bu anlamıyla Türkler "ulus" veya "ulus" sözünü, eyalet anlamında kullanmışlardır. Ancak bu kavram dahi vatan ile milletin birbirinden ayrılmaz olduğunu göstermektedir. Türklerin devlet için "il" sözünü kullanması da bu anlayışı doğrular. Göktürk, Uygur ve Karahanlı çağında il kavramı doğrudan devlet sözünü karşılamıştır. Bu devlet, belirli sınırları olan, üzerinde halkın yaşadığı bir devlettir

Teşkilât

Türkler yukarıda da belirttiğimiz gibi, en eski çağlardan beri güçlü bir millet anlayışına sahiptir. Millet için Göktürk Kitabelerinde "bodun" veya "budun" ifadesi kullanılmıştır. Bodun sözü, bod veya boy olarak günümüze kadar gelen ve insan vücudunu karşılayan bir kelimedir. Dolayısıyla, ahenk içerisinde birbirini tamamlayan bir işleyiş yapısına

dayanan sosyal birlik veya kabileler için de aynı kullanılmıştır. Ancak daha çok milletin temelini teşkil eden güçlü sosyal birlikler bodun olarak nitelenir ve "bağımsız, illi ve kağanlı" Türk milletini ifade eder. Göktürk Kitabelerinde, devleti kuran boylar için Türk budun tabiri kullanılır. Bu anlamda Türgeşler, Oğuzlar için "Türküm budunum" denilmektedir. Dolayısıyla kitabelerde geçen Türk budun siyasî bir birlik içerisinde yaşayan hür, müstakil bir ve beraber olan boyları kucaklayan geniş ve gelişmiş bir kavramdır. "Türk Sir Budun"

tabiri de bu anlamda birleşik Türk boylarını karşılar. Bir araya gelememiş, dağınık boylara ise kitabelerde "Tölös (Töles)" denir. Kısacası budun veya milletin, devlet ve kağana sahip, siyasî bir birlik oluşturmaları şarttır. Nitekim boyları ifade eden "ok" tabiri de bu açıdan değerlendirilmelidir.

On-ok, Üç-ok, Boz-ok gibi Oğuz kollarının adında görülen "ok", sosyal ve siyasî açıdan belirli bir birliğe bağlı olan boy anlamına gelir. "Ok"suz olan boy, hiçbir otoriteyi tanımayan, asi grup demektir. Bu sebepten dolayı Türklerde ok tâbiliğin sembolüdür.

Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz Han, üç küçük oğlunu temsil eden Üç-Ok'lara sembol olarak ok, üç büyük oğlunu temsil eden Boz-oklara ise sembol olarak yay verir ve şöyle der; "Nasıl ki ok, yay kendisini nereye çevirirse oraya gitmek zorunda ise, küçük oğul da (hâkim olan) büyük oğula öyle tâbi olmak zorundadır". Bugün Anadolu'nun bazı bölgelerinde, düğün merasimlerine davet edilmek üzere düğün sahibinin, yakınlarına "okuntu" yollaması da bu anlayışın değişik bir ifadesidir. Kısacası, Türklerde bodun veya millet, birlikte yaşama arzusu gösteren, siyasî bir teşkilatlanmaya sahip hür ve müstakil topluluktur. Ortak hedef ve gayeleri olan insanlar, elbette aynı tarih, kültür ve yaşayışa sahip olurlarsa, bir ve beraber olurlar. Milliyet duygusunun gelişmesinde ortak değerleri benimseme ve onlara sahip çıkma bu açıdan önemlidir. Nazizm ve faşizm'de görülen üstün ırk anlayışı veya komünizmde ütopya olarak kalan işçi sınıfının hâkimiyetine dayalı "proletarya diktatörlüğü" düşüncesinde, bütün bir milleti ve insanlığı kucaklayan ortak değerlerin olamayacağı açıktır. Türk tarihinde bizi komplekse düşürecek bu tür en ufak bir örnek dahi yoktur. Aksine Türklerde millet telâkkisi, ayırıcı değil birleştirici bir unsur olarak düşünülmüştür. Meselâ Mete, Hun devletini kurduktan hemen sonra Çin hükümdarına yazdığı mektupta "Eli ok ve yay tutan herkes Hun oldu" der. Eğer dar anlamda kabileci bir anlayış Türklerde olsa idi, Selçuklu devletinin hanedanı oluşturan Kınık boyunu; Osmanlıların Kayı'yı devletlerine isim olarak seçmeleri gerekirdi.

Aksine Osmanlılarda millet kavramı yalnız Türkleri kapsamıyor, devlet içindeki tüm insanları içine alıyordu. Atatürk'ün "Ne mutlu Türküm diyene" sözü ve "Türkiye Cumhuriyetini kuranlara ve burada yaşayanlara Türk denir" tanımlaması da, bütünleştirici bir anlayışın ifadesidir. Osmanlı'nın bir cihan devleti hâline geleceğini kerametiyle önceden bildiren Şeyh Edebalı'nın Osman Bey'e vasiyeti Türklerin ne kadar ulvî bir anlayışa sahip olduklarını göstermesi açısından çok anlamlıdır;

"Ey oğul! Beğsin, bundan sonra öfke bize uysallık sana. Suçlamak bize, katlanmak sana. Acizlik-yanılgı bize, hoş görmek sana. Geçimsizlikler, çatışmalar, uyumsuzluklar, anlaşmazlıklar bize, adalet sana. Kem göz, şom ağız, haksız yorum bize, bağışlama sana. Ey oğul bundan sonra bölmek bize, bütünlemek sana."

Böyle bir örnek başka hiçbir millet ve devlete nasip olmamıştır. Türk devlet anlayışının temellerine inecek olursak, Şeyh Edebalı'nın sözlerini daha iyi anlayabiliriz.

Devlet Anlayışı ve Hükümdar

Daha önce de belirttiğimiz gibi Türk devlet anlayışı cihan hâkimiyetini esas alan ilâhî kaynaklı bir hâkimiyet esasına dayanır. Tanrı yönetme yetki ve gücünü Türk kağanına vermiştir. Kitabelerde bu durum; "kutum var olduğu için, tanrı yarlıgacağı için özüm kağan oldu." şeklinde sık sık geçmektedir.

Tanrı, Türk'ün yeri suyu ıssız kalsın diye kağanlık görevini tevdi etmektedir. Hâkimiyetin ilâhî menşeli olduğu bu anlayış, İslâmî döneme girildiğinde de nispeten devam etmiştir. İslâmî dönemde de aleme nizam verme ülküsü "gaza ve cihat" yoluyla sürdürülmüştür. Türk devlet anlayışına göre devlet hanedanın ortak malıdır ve sonuçlarına katlanmak şartıyla hanedan azaları taht üzerinde hak iddia edebilirler. Bu anlayış da Osmanlı tarihine kadar bütün Türk devletleri tarafından korunmuştur. Ancak batıda olduğu gibi yönetme yetki ve kudreti babadan oğula süren ve soy asaletine bağlı olan bir anlayışla açıklanamaz. Aksine Türklerde hükümdarlık "liyakat" ile kazanılır. Kutadgu Bilig'de devlet yönetiminin esasları açık bir şekilde ortaya konmuştur. Buna göre bir kişinin kağan olabilmesi için şu

üç özelliğın tanrı tarafından kendisine bahşedilmesi gerekir;

1-Kut, 2-Ülög, 3-Yarlık.

Kut, doğrudan doğruya tanrının bir kişiye devlet yönetme güç ve yetkisini vermesidir. Zaman içerisinde bu kavram doğrudan doğruya devletin kendisini ifade eder olmuştur. Yarlık da umumiyetle kut kavramı ile beraber kullanılmıştır. Kelime anlamıyla bu söz, tanrının emir ve bağışlamasını ifade eder. Tanrının devlet yönetme yetkisini vermesi, bu görevi bahşetmesi de yeterli değildir. Bu özelliklerin yanı sıra kağanın iyi talih ve kadere sahip olması yani ülög'ünün de bulunması gereklidir. Bütün bu özellikleri şahsında toplayan kağan kül yani şan ve şöret sahibi olabilir.

Kutadgu Bilig'de devlet idaresi şahıslarla sembolize edilmektedir. Eserde Gündoğdu adlı şahıs, hâkimiyeti yani hükümdarı; vezir Aydoğdu, devlet anlamında kut'u ve vezirin oğlu Öğdölmüş ise akı temsil eder. Hükümdar devlet yönetiminde Aydoğdu ve Öğdölmüş tarafından frenlenir. Aslında bu şahıslar kağana Türk töresini hatırlatır. Çünkü Türklerde "İl gider töre kalır" felsefesi esastır. Devletin bekası ancak töreye bağlı olmasına bağlıdır. Türk töresi üç saç ayağından oluşmaktadır; könilik, uzluk ve tüzük.

Könilik, adaletin karşılığı olarak kullanılır. Hükümdarın ve dolayısıyla devletin adil olması, adalet dağıtması şarttır. Kamu vicdanının sağlanması Türk töresinin en önemli özelliğidir. Uzluk ise akıl ve mantık demektir. Türk töresi us yani akı ön plânda tutar. Zaten törenin kendisi de Türklerin uzun geçmişi içerisinde akıl ve irade ile şekillenen davranış biçimlerinin kurallara bağlanmış bir ifadesidir. Türkçemizde yer alan uzlaşma da insan ilişkilerinde veya devlet ile halk arasındaki münasebetlerde akı ön plâna alarak ortak bir noktada buluşmayı anlatır. Könilik ve uzluk'un tamamlayıcısı durumunda olan tüzük ancak adalet içerisinde uzlaşmış toplumlarda görülür. Çünkü tüzük, eşitlik içerisinde sağlanan nizam demektir. Türk toplum ve devlet anlayışında insanlar hak ve yükümlölükleri bakımından eşittir. Düzen ve tüzük sözlerinin içerisinde aslında bu kavram vardır. Asayiş ve düzen ancak, törenin gereğı olan "tüzük" ile sağlanır. Eşitlik sözü bazı dış ideolojik akımlarda sınıf çatışmaları ve yöneten- yönetilen ya da ezen-ezilen ikilikleri üzerine kurulmuştur.

Halbuki Türk devlet anlayışı ve toplum yapılanması bu ikiliklere yabancıdır. Türk devleti sadece kendi milleti için değil, hâkimiyetine aldığı başka milletler için de Türk töresine uygun hareket etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bugün üç kıt'aya yayılmış, üzerinde 35 devletin kurulduğu büyük bir coğrafyayı ve değişik milletleri barış içerisinde, 600 yılı aşan bir süre bir arada tutmasının özünde bu gerçek yatar.

Her şeyden evvel Türklerde kan asaletine dayanan asillik, aralarında uçurumlar bulunan kast veya sınıflar yoktur. Türklerde millet devletin devlet de milletin hizmetindedir. Soy asaletinin yerine liyakat esas alınmıştır. Meselâ Oğuz töresine göre 24 Oğuz boyu aynı atanın soyundan gelir. Dolayısıyla bir boyun ötekenden asil olması mümkün değildir. Ancak Oğuz töresi ile belirlenen ve temelde liyakatını ispat etmiş olan boylar, Oğuz yaşayışında ve teşkilâtında sivrilebilmişlerdir. Aksi olsaydı, Oğuz'un en büyük oğlu olan ve Osmanlı devletini kuran Kayı'dan başka bir boyun devlet kuramaması gerekirdi. Halbuki Oğuz teşkilât yapısında en küçük yani 24. boy olan Kınıklar Selçuklu devletini kurmuşlardır.

Nasıl ki Türk devletiyle milleti arasındaki münasebetler, könilik, uzluk ve tüzük gibi üç temel unsura dayanan Töre ile tespit edilmişse, Eski Türk toplumunda boylar arasındaki münasebetler de ongun, orun ve ülög gibi yine töreye dayanan üç temel kavram ile tanzim edilmiştir. Türk sosyal hayatındaki nizam aslında devlet anlayışına olduğu gibi aksetmektedir. Dolayısıyla bir boyun içtimaî hayattaki yeri aynı zamanda onun devlet içerisindeki hatta askerî teşkilâtındaki mevkiini de belirler. Çünkü yukarıda izah etmeye çalıştığımız gibi, devlet, millet ve ordu Türklerde iç içe girmiş unsurlardır.

Hunlardan Osmanlılara uzanan büyük tarihi çizgide, Oğuzlar, bizim de içerisinde bulunduğumuz, Batı Türklüğünün ana gövdesini oluşturmaktadır. 24 Oğuz boyundan ibaret Oğuz içtimaî teşkilâtı, Hun, Göktürk, Uygur, Selçuklu, Osmanlı devlet ve askerî teşkilâtlanmasından örnek alınmıştır. Oğuznamelerde edebi biçimde ifade edilen bu yapılanmada Oğuzlar iki ana gruba ayrılır; Sağ kolda bulunan ve hâkim olan Boz-oklar (Gün, Ay ve Yıldız), sol kolda bulunan ve tâbi olan Üç-oklar (Kök, Dağ ve Deniz). Dede Korkut Oğuzlarında İç-oğuz (Üç-ok) ve Dış-oğuz (Boz-ok) biçiminde anılan bu ikili teşkilât Hunlarda Kuzey-Güney, Göktürklerde Doğu - Batı şeklinde yaşatılmıştır. Selçuklu ve Osmanlılarda ise sağ ve sol Beylerbeyiliğı, Anadolu ve Rumeli kadiaskerliğı vb. biçimde ifade

edilmiştir. Bu ikili yapının içerisinde yer alan üç kol ve bu kollara ait dörder oğul, 24'lü sistemi tamamlarlar. Hunlardan Osmanlılara kadar, özellikle askerî yapılanmada bu 24'lü sistem az çok muhafaza edilmiştir.

Oğuz teşkilât yapısında her boyun mevkii, sahip olduğu ongun, orun ve ülüş ile belirlenir. Meselâ Günhan oğullarının ongunu, yani onların sembolü şahindir. Ayrıca 24 boyun her birine ait bir damgası bulunmaktadır. Teşkilât düzeninde her boyun nerede oturacağı yani orun'u da tespit edilmiştir. Büyük oğlu ve hâkimiyeti temsil eden Boz-oklar toyda veya divanda sağ tarafta yer alırken, küçük oğul durumundaki Üç-oklar solda bulunurlar.

Boylar teşkilât içinde sahip oldukları mevkiye göre, bir toy esnasında kesilen bir koyunun neresinin kendi hisselerine düşeceğini (ülüş) dahi bilmektedirler. Hâkimiyeti elinde bulunduran kağan, koyunun baş kısmını kendi hissesi olarak ayırırken, en büyük boy olan Kayılar, koyunun "sağ karı yağrın"ını alır. İlk bakışta katı bir kural gibi görülen bu teşrifat, protokol kuralları, aslında tamamen "liyakat"a dayanan bir uzlaşmanın sonucunda doğmuştur. Fatih Kanunnamesinde dahi, Osmanlılarda uygulanacak teşrifat kuralları, Oğuzlarda olduğu gibi kesin çizgilerle tespit edilmiştir. Dede Korkut hikâyelerinde boyların veya beylerin teşkilât içerisindeki yerlerinin nasıl tespit edildiği sarıh bir şekilde açıklanmaktadır. Bir Oğuz kahramanın Oğuz beylerinin omuzlarına basa basa ön tarafa geçmeye çalışması üzerine ona; "Mere sen kan mı döktün, baş mı kestün, aç mı doyurdun, yalınçak mı donattın" ki öne geçersin diye ikaz edilir. Bu ifadede bey olmanın veya protokolde yer almanın nelere bağlı olduğu güzel bir şekilde ifade edilir.

Askerî ve İdarî Yapı

Türk devletlerinin kuruluş ve gelişmesinde etkili olan diğer bir unsur, hiç şüphesiz askerî teşkilâtlanmadır. Tarih boyunca Türk ordusu diğer millet ve devletlerin gıpta ettiği, öykündüğü bir ordu olmuştur. Türk askeri düşmana korku, dostuna ise büyük bir güven vermiştir. Türk ordusu hem teşkilâtlanma hem de savaş düzeni açısından kendine has özelliklere sahip olmuştur. Türkler askerlik alanında birçok kavim ve devleti etkilemiş, savaş gereçleri, giyim kuşam ve askerî nizam gibi konularda pek çok yenilikler getirmişlerdir. Atı bir savaş aracı olarak da ilk kez kullanan Türkler, bu sayede büyük bir hız ve manevra kabiliyeti elde etmişler, kısa zamanda geniş coğrafyalara hâkim olmayı başarmışlardır. Türk silâhları da ordunun hareket kabiliyetine uygun olarak hafif ve etkili silâhlardan oluşmuştur. Özellikle Türk okları, kılıçları ve zırhları hafif fakat etkili vasıflarıyla, Türk askerinin vazgeçilmez silâhları olmuştur. Türkler, at üzerinde hareket hâlindeyken bile bu silahları büyük bir ustalıkla kullanabilmişlerdir. Türk silâhları çeşit ve nitelik bakımından, zaman içerisinde gelişip çoğalmış, ancak askerî teşkilât ve savaş taktiği, temel özelliklerini, bütün Türk devletlerinde muhafaza etmiştir. Merkez, sağ ve sol kollardan oluşan ordu, savaş düzeninde kendine has taktiklere başvurarak, kendinden çok daha büyük orduları dahi bozguna uğratmayı bilmiştir. Düşmanın imhası ile kesin sonuç alınan bu savaş taktiği "bozkır taktiği", "turan taktiği" ve "bozkurt taktiği" gibi çeşitli adlarla tarihe geçmiştir. Sahte ricat ile düşman ordusunu merkezden uzaklaştırıp, pusuya düşürmeyi esas alan bu taktikte, sağ ve sol kollar düşman ordusunu bir hilâl içerisinde alarak, imha eder. Bu taktik İslâm öncesinde olduğu gibi, İslâmî dönemde de başarıyla uygulanmıştır. Dandanakan Savaşında, Malazgirt Meydan Muharebesinde, Miryakefalon'da, Mohaç'ta ve hatta Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nde bu taktik başarıyla tatbik edilmiştir. Türk devletlerinin kuruluşu ya da kurtuluşunda bu savaşların bir dönüm noktası olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Yukarıda belirtildiği üzere Türk devletlerinde belirli devlet ve askerlik düzeninin pek fazla değişmediği görülür. Bir devlet yıkıldıktan sonra yerine kurulan devlet hemen hemen aynı teşkilâtı devam ettirmiştir. Çünkü Türklerde halk ile ordu düzeni aynı idi. Özellikle barış zamanında sivil ve askerî diye bir ayırım yapılmamaktaydı. Bu sebepten ünlü kültür tarihçimiz Bahaeddin Ögel haklı olarak Türklerde "halk ordu, ordu da halktır" demiştir. Dolayısıyla aynı halka, yani aynı kültür ve geleneğe dayanan yeni Türk devletinde teşkilât özelliklerinin devam etmesi tabiidir. Bütün Türk devletlerinde ordu, halk ile iç içe girmiştir. Bir bölgeye sefer yapılacağı zaman sadece eli silâh tutan kişiler değil, onların aileleri de sefere iştirak ederlerdi. Bu sebeple Göktürkler, kitabelerde yazdığı şekliyle, fethedecekleri topraklara "süleyip konarlardı". Yani sadece "sü" (asker) göndermekle kalmazlar, bunun yanında halkı o bölgeye "iskân" ederlerdi. Türk fetihlerinin kalıcı olması ve fethedilen bölgelerin "Türkleşmesi" bu şekilde gerçekleşirdi. Yurt tutmayı amaçlayan "sülemek" ve "kondurmak" siyaseti İslâmî dönemde de devam ettirilmiştir. "Gaza ve cihat" aşkıyla XI. yüzyıldan itibaren Azerbaycan, Suriye ve Anadolu'ya giren Türkler, kendinden önceki bazı kavimler gibi, bu bölgeleri işgal ve istilâ edip geri çekilmemişler, aksine kendileri için yeni bir yurt olduğu suuruyla, girdikleri toprakları mamur hâle getirmeyi hedeflemişlerdir. Çadırlarıyla, arabalarıyla, çifti-çubuğuyla bütün bir millet, Anadolu'ya yerleşmiş, buraya kendi kültürünün damgasını vurmuştur. Fethedilen bölgelerde uygulanan toprak

sistemi, askerî olduğu kadar, idarî ve sosyal bakımlardan da devlet ve milletin gelişip, güçlenmesine imkân sağlamıştır.

Türklerin İslâmî dönemde de büyük ve kalıcı imparatorluklar oluşturabilmesinde uygulanan toprak sisteminin büyük önemi vardır. Selçuklu ve Osmanlı toprak sisteminin genel özelliklerini ortaya koymak, bu devletlerin sosyal, idarî ve askerî yapısındaki değişme ve gelişmeleri takip edebilmemiz açısından da oldukça önemlidir. Selçuklularda miri toprakların "ikta" yoluyla hizmet ehline verilmesi, İslâm devletlerinde görülen bir uygulama olmakla birlikte, yukarıda belirtildiği gibi, Türklerin yaşayış ve teşkilâtı göz önüne alındığında bu sistemde İslâm öncesi uygulamaların izleri de görülebilir. Konargöçer Türk yaşayışında belirli yaylak ve kışlaklarda "yurt" tutan halk, Selçuklularda ve Osmanlılarda görülen "ikta", "tımar" veya "yurtluk-ocaklık" sistemine pek de yabancı değildir. Bu uygulamalar arasındaki farklar ise daha çok sosyal yaşantıdaki değişme ve gelişmelerle izah edilebilir. Selçuklu "ikta" sisteminde hizmetleri karşılığında askerî ve sivil görevlilere verilen topraklar oldukça büyük iken, feodal yapıyı kırmaya çalışan Osmanlılar "dirlik"leri küçük tutarak merkezi yapıyı kuvvetlendirmişlerdir. Askerî sistemde de benzer değişiklikler, sosyal ve idarî yapının gelişmesiyle izlenebilir. Haşer-kaşer sisteminden yaya-müsellem'e geçiş, yaya-müsellemden "kapıkulu" ve timarlı sipahi'ye geçiş aslında bu açıdan ele alınmalıdır. 1.10.2009

Kaynak: http://tarihci60.blogcu.com/turk-cihan-hakimiyet-ve-anlayisi_220444.html

www.kutluyol.org